

Forsknings- och utvecklingsenheten

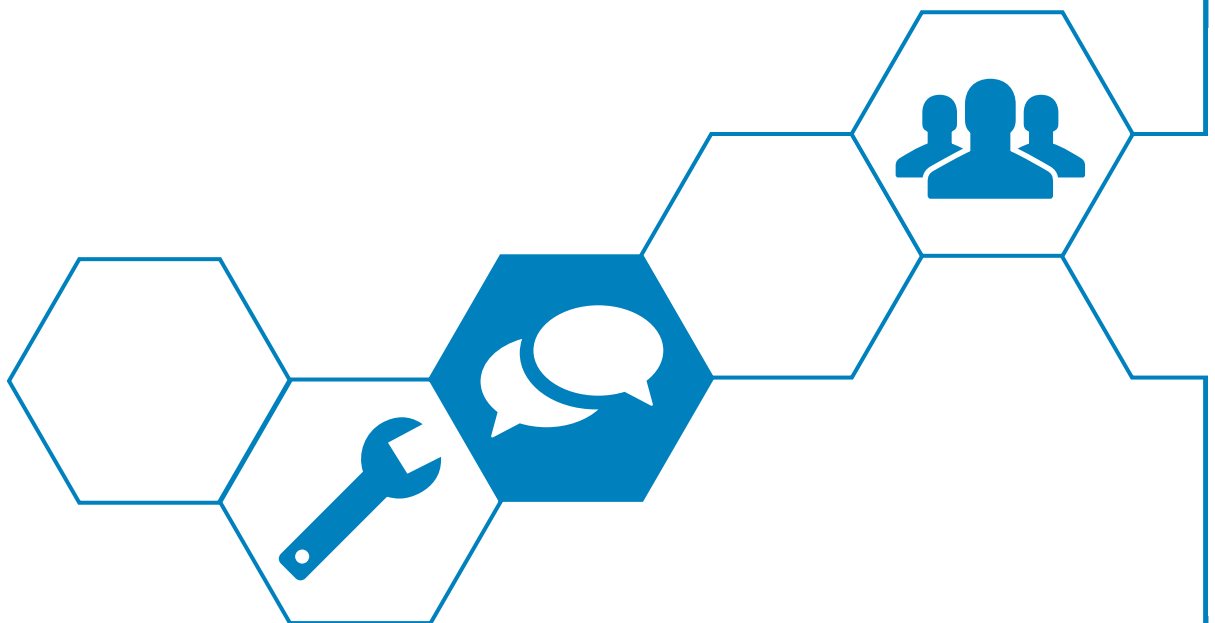
Psykiatri och habilitering

FoU-rapport 4/2019

Mentaliseringsträning vid autism

Utvärdering av en gruppinsats till förskolebarn och deras föräldrar

Verksamhet:	Barn- och ungdomshabiliteringen Psykiatri och habilitering, Region Skåne
Enhet:	Barn- och ungdomshabiliteringen Malmö
Projektansvarig chef:	Eva Johnsson, enhetschef eva.h.johnsson@skane.se
Projektets medarbetare:	Johanna Öhrn, leg logoped johanna.ohrn@skane.se
Handledare vid FoU-enheten:	Pernille Holck, chef forsknings- och utvecklingsenheten pernille.holck@skane.se
Utgivning:	Mars 2019
ISBN:	978-91-7261-325-6
Layout:	Kommunikationsenheten

FoU-enheten strävar efter att publicera rapporter av hög kvalitet i ett kortfattat format. Syftet är att öka tillgängligheten och användningen av den kunskap som utvecklats inom vår förvaltning. Det finns alltid möjlighet att kontakta oss på FoU-enheten för att få ytterligare information. Läs mer på vår webbplats skane.se/habilitering/fou. Vid referens till rapporten ange: Efternamn, Initial. (XXXX). *Titel*. FoU-rapport X/XXXX, FoU-enheten, Habilitering och hjälpmedel Region Skåne.

© Habilitering och hjälpmedel, Region Skåne

Sammanfattning

Mentaliseringsförmåga handlar om att reflektera över mentala tillstånd såsom tankar och känslor hos sig själv och andra. En vanlig svårighet hos barn med autism är att förstå att de mentala tillstånden påverkar det egna och andras beteenden. Detta gör det svårt att förutsäga och förstå andras handlingar, vilket påverkar förmågan att delta i ömsesidigt samspel. För barn i skolåldern med autism och typisk begåvning erbjuds ofta gruppinsatser för att utveckla kommunikation, socialt samspel och empati, något som är mer ovanligt när det gäller förskolebarn. I projektet har mentaliseringsträning i grupp för förskolebarn med autism och deras föräldrar provats och insatsen har beskrivits och utvärderats. Sju barn och deras föräldrar fullföljde insatsen. Samtliga föräldrar uppgav att de kommer att ha nytta av det de lärt sig och majoriteten av barnen tyckte att det var mycket bra att komma till gruppen. Det visade sig dock att förmågan till generalisering i vardagen inte var så god.

Gruppledarnas upplevelse var att barnen hade behövt mer stimulans av lek- och språkförmågan. En slutsats är att mentaliseringsträning i grupp med fördel kan erbjudas till familjer och att en framtida grupp gärna riktar sig till något äldre barn.

Förväntad nytta för patienten är att en ökad förståelse för egna och andras tankar och känslor leder till en förbättrad förmåga till social interaktion.

Förord

Habiliteringens verksamhetsidé är att stärka individens kraft och frihet att forma sitt eget liv. Vi ska med professionella insatser arbeta för att åstadkomma livskvalitet i livets alla skeden för barn, ungdomar och vuxna med varaktig funktionsnedsättning. I samarbetet mellan forsknings- och utvecklingsenheten och verksamheterna sker en ständig granskning av nya och rådande metoder för att kontinuerligt kunna förbättra kvaliteten i de olika habiliteringsinsatserna.

Forsknings- och utvecklingsenheten har som uppdrag att stödja en evidensbaserad praktik, stimulera och stödja systematisk kunskaps- och kompetensutveckling samt att skapa en kultur av kritiskt och vetenskapligt tänkande. Forsknings- och utvecklingsrapporterna utgår från en frågeställning från praktiken som relateras till aktuell forskning och professionell erfarenhet och som leder vidare till en studie på vetenskaplig grund. En viktig del i arbetena är att visa hur resultaten kan användas och kommuniceras i verksamheten för att på så sätt bidra till kunskapsutvecklingen.

I detta arbete har mentaliseringsträning i grupp för förskolebarn utprovats, beskrivits och utvärderats. Projektet har genomförts av leg logoped Johanna Öhrn vid barn- och ungdomshabiliteringen i Malmö. Forsknings- och utvecklingsledare dr.med.vet. Pernille Holck har varit handledare. Arbetet har genomförts med stöd från enhetschef Eva Johnsson och verksamhetschef Petra Bovide. Det har genomförts och delvis finansierats med stöd av forsknings- och utvecklingsmedel.

Vi riktar ett stort tack till specialpedagog Monica Klasén och psykolog Åsa Ohlsson som har varit aktiva i utprovningen av gruppen samt till de barn och föräldrar som medverkade i undersökningen och delade med sig av sina erfarenheter.

Malmö mars 2019

Pernille Holck
Dr med vet, leg logoped
Chef för Forsknings- och utvecklingsenheten
Psykiatri och habilitering

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	6
1.1 <i>Mentaliseringsförmåga</i>	6
1.2 <i>Mentaliseringsförmåga</i>	7
1.3 <i>Metoder för att stärka mentaliseringsförmågan</i>	8
2. Syfte	10
3. Metod	10
3.1 <i>Beskrivning av insatsen</i>	10
3.2 <i>Deltagare</i>	11
3.3 <i>Etiska överväganden</i>	12
3.4 <i>Materialsamling Information och utvärdering</i>	12
3.5 <i>Analys</i>	12
4. Resultat	12
4.1 <i>Föräldrarnas utvärdering</i>	13
4.2 <i>Barnens utvärdering</i>	14
4.3 <i>Bedömning av barnen med Theory of Mind Scale</i>	16
5. Diskussion	16
6. Slutsatser	20
7. Implementering	21
Referenser	22
Bilaga 1	25
Bilaga 2	29
Bilaga 3	31

1. Bakgrund

1.1 Mentaliseringsförmåga

Brister i mentaliseringsförmåga har länge framhållits som en av de centrala svårigheterna hos individer med autism (Baron-Cohen, 2001). Mentaliseringsförmåga handlar om att reflektera över mentala tillstånd såsom tankar, känslor, uppfattningar, önsknings och intentioner hos sig själv och andra (Pajulo, Tolvanen, Pyykkönen, Karlsson, Mayes & Karlsson, 2018). Begreppet innefattar även förmågan att förstå att dessa mentala tillstånd påverkar både det egna beteendet och andras beteende, vilket är viktigt för att kunna förutsäga och förstå andras handlingar (Turner & Felisberti, 2017).

Theory of Mind (ToM) och mentalisering är två begrepp som ofta används överlappande. En del forskare anser dock att begreppen skiljer sig åt då ToM har fokus på tankar och förståelsen för andras tankar, medan mentalisering täcker förståelse för både tankar och känslor, egna så väl som andras (Rydén & Wallroth, 2008). Bristande mentaliseringsförmåga leder bl.a. till pragmatiska svårigheter och generella svårigheter med social interaktion (Hutchins & Prelock, 2008). Pragmatik är en kommunikativ förmåga som är generellt nedsatt vid autism oberoende av ålder och funktionell nivå (Businaro m.fl., 2017). Den pragmatiska utvecklingen kan definieras som ett barns gradvis ökande förmåga att använda sig av sammanhanget vid språkförståelse och språkproduktion. Den språkliga informationen baseras inte bara på ordens innehåll utan även på det sammanhang som orden uttrycks i och vem som säger dem. Vad ett yttrande förmedlar beror också på vilken kunskap lyssnaren har om världen och vad lyssnaren tror att talaren menar med det som sägs. Pragmatisk kompetens gör att en talare kan uttrycka sig förståeligt, agera på ett lämpligt sätt och ta andra människors perspektiv, alltså exempelvis fundera kring vad lyssnaren vet och hur lyssnaren kommer att tolka ett budskap. Barn med högfungerande autism har svårare än barn med typisk utveckling att ta andras perspektiv och att tillskriva sig själva och andra mentala tillstånd (Waugh & Peskin, 2015). De har därför ofta svårt att delta i ömsesidiga och effektiva konversationer, speciellt med jämnåriga, trots en vilja att samtala med andra. Den största kommunikativa svårigheten för barn med högfungerande autism rör alltså inte språkets form utan dess sociala funktion i interaktion med andra. Förutom att utveckla barnens språkliga förmåga i syfte att kunna kommunicera mer framgångsrikt behöver barn även stöd så att de kan delta i lek, spel och samtal med jämnåriga (Paul, 2008).

1.2 Mentaliseringsförmåga

Barnets mentaliseringsförmåga börjar att utvecklas i relationen med föräldrarna, och fortsätter att utvecklas i relationen med jämnåriga i lek och samtal. Språket är en viktig del vad gäller att utveckla mentaliseringsförmågan, då samtal som refererar till mentala tillstånd ger barn förståelse för hur de själva och andra människor tänker och känner (Harris, de Rosnay & Pons, 2005; Peterson, 2000). Runt nio månaders ålder börjar ett neurotypiskt barn att förstå intentionalitet, alltså att andra människors beteenden drivs av olika motiv, och parallellt med detta utvecklas förmågan till delad uppmärksamhet (Carpenter, Nagell & Tomasello, 1998). Delad uppmärksamhet är förmågan att samordna sin uppmärksamhet med någon annan, exempelvis genom följa någon annans blick eller att peka för att göra någon annan uppmärksam på något man ser (von Tetzchner, 2005). Detta är ett viktigt utvecklingssteg i mentaliseringsförmågan och ligger till grund för språkutvecklingen (Hutchins & Prelock, 2008). Vid 18 månaders ålder kan ett barn anpassa sig efter en vuxens vilja även om den strider mot barnets egen, och vid 24 månaders ålder kan barnet använda ord som har att göra med önskingar, såsom "vill". De flesta treåringar kan använda metakognitiva verb, såsom "tänka" och "veta" när de beskriver någons agerande, och på det sättet hänvisa till tro och övertygelser (Hutchins & Prelock, 2008). Ungefär samtidigt förstår barnet att seende leder till kunskap, alltså att det exempelvis bara är den person som sett innehållet i en låda som säkert vet vad den innehåller (Hutchins & Prelock, 2008; Pratt & Bryant, 1990). Mellan tre och sju års ålder utvecklas mer avancerade mentaliseringsfärdigheter. Barnet kan då förstå att en annan person kan tro något som inte stämmer överens med verkligheten, och även säga eller visa något som inte stämmer med denne persons känsla (Slaughter, 2015). Hos personer med autism kan mentaliseringsförmågan inte förutsägas av ålder, utan utvecklingen varierar från individ till individ (Hutchins & Prelock, 2008).

Wellman och Liu utformade 2004 testet "The Theory of Mind Scale" (ToMS) (svensk översättning Grape & Sandstig, 2012) baserat på en metaanalys av tidigare studier kring mentaliseringsutveckling. Frågorna i testet utgår från och är ordnade efter följande skala där varje utvecklingssteg bygger på det föregående:

1. Olika önskemål (diverse desire): Förståelse för att människor kan önska olika saker.
2. Olika föreställningar (diverse belief): Förståelse för att människor kan ha olika föreställningar/uppfattningar.

3. Olika kunskap (knowledge access): Förståelse för att människor kan ha olika kunskap.
4. Felaktig föreställning (false belief): Förståelse för att människor kan ha felaktig föreställning/missuppfattning.
5. Dolda känslor (hidden feelings eller real-apparent emotion): Förståelse för att människor kan uttrycka en känsla utåt men känna en annan inuti, alltså ha dolda känslor.

Testet består av sju frågor kring andra personers mentala tillstånd, och är utprovat på neurotypiska förskolebarn (Wellman & Liu, 2004) samt på barn med autism, barn med grav hörselnedsättning och barn med typisk utveckling i åldrarna 3-13 år (Peterson, Wellman & Liu, 2005). Dessa studier visar att barnens svar följer skalans utvecklingsordning oberoende av grupptillhörighet fram till frågorna om felaktig föreställning, där barnen med autism har svårare med denna uppgift än med uppgiften rörande dolda känslor.

1.3 Metoder för att stärka mentaliseringsförmågan

Slaughter skriver i sin översiktsartikel från 2015 att den mest väldokumenterade miljömässiga påverkansfaktorn för neurotypiska barns mentaliseringsutveckling är föräldrarnas benägenhet att tala om tankar och känslor. Studier visar att ju oftare föräldrar diskuterar och förklarar vad de själva och andra känner, vill och tänker, desto bättre förstår deras barn dessa begrepp. Detta gäller såväl neurotypiska barn som barn med autism (Slaughter, 2015).

På barn- och ungdomshabiliteringen (bou) i Skåne ges insatser till barn såväl direkt som indirekt, alltså genom stöd till barnens föräldrar och ibland även förskole- eller skolpersonal. Att kombinera handledning till föräldrar med direkta barnfokuserade insatser har starkt stöd i forskningen, vilket visas i EBH-rapporten "Tidiga kommunikations- och språkinsatser till förskolebarn" (Eberhart, Forsberg, Fäldt, Nilsson, Nolemo & Thunberg, 2017). Det ses som viktigt att inte bara ge nätverket kring barnet teoretisk kunskap, utan att som habiliteringspersonal även vara praktisk modell och handleda föräldern i träning av barnets färdigheter. På bou i Malmö ges sedan hösten 2017 majoriteten av insatserna till barn i förskoleåldern i gruppform. Vad gäller insatser kring mentaliseringsförmåga hos barn med autism ges i nuläget insatser främst indirekt genom individuell rådgivning samt genom föräldrautbildningen Talkability (Sussman, 2006). Talkability riktar sig till föräldrar med barn i åldern 3-7 år som har högfungerande autism. Utbildningen syftar till att ge föräldrarna praktiska råd kring hur de kan stötta sina barn att

uppmärksamma andras verbala och icke-verbala kommunikation och att utveckla deras förmåga att ta andras perspektiv (Sussman, 2006). Inom bou Skåne erbjuds föräldrar till barn och ungdomar med autism även en kurs kring sociala berättelser och ritprat. Detta är ett sätt att förtydliga sociala mönster, oskrivna regler och den sociala normen och kan underlätta perspektivtagande för barn med autism. Metoden innebär att den vuxne på ett enkelt sätt beskriver det sociala samspelet i text och eventuellt med bildstöd (Andersson, 2015). Flera enheter erbjuder även föräldrakurs och workshop kring videoförebilder, som ett led i att förbättra bl.a. samtalsförmåga och perspektivtagande hos barn. I litteraturen finns viss evidens för att videoförebilder fungerar för barn i åldern 6-12, alltså att titta på positiva exempel av önskvärt beteende på film (Petersson, 2014).

Vad gäller direkta insatser till barn och ungdomar ges gruppinsatsen Kontakt (Bölte, Poustka & Choque Olsson, 2011), som är ett manual- och evidensbaserat gruppbehandlingsprogram för barn och ungdomar i åldrarna 8-19 år med högfungerande autism. Syftet med gruppbehandlingen är att utveckla deltagarnas förmåga till kommunikation, socialt samspel och empati. Genom olika aktiviteter övar sig deltagarna på att förstå verbala och icke-verbala signaler, ta kontakt och påbörja samtal, följa sociala regler, känna igen och förstå känslor samt öka medvetenheten om sig själv och andra. Behandlingen finns i en kort version (12 sessioner) och en lång version (24 sessioner). Varje session varar i 60 till 90 minuter och varje grupp består av åtta barn/ungdomar och två gruppleddare. Behandlingen utvecklades i Tyskland år 2007, och en pilotstudie år 2009 visade på måttliga till stora effekter baserat på skattningar gjorda av lärare, föräldrar och behandlare. Förbättringarna gällde både sociala färdigheter och generell funktionsnivå (Herbrecht m.fl., 2009).

Gemensamt för de studier som gjorts av insatser kring mentalisering är att de visar på brister vad gäller att upprätthålla de färdigheter som lärts in under insatsen och att generalisera dem till vardagssituationer (Fletcher-Watson, McConnell, Manola & McConachie, 2014). I en översikt av 22 studier som rapporterat om 20 interventioner för att förbättra pragmatisk språkförmåga hos barn med autism i åldrarna 0-18 år finner Parsons, Cordier, Munro, Joosten och Speyer (2017) att gruppinsats har större effekt än motsvarande insats som ges individuellt. Ett annat resultat som framkommer i översikten är att interventionen får större effekt av att aktivt inkludera såväl barnen som deras föräldrar i insatsen. Den visar vidare att ålder på de medverkande inte har någon betydelse för effekten, vilket inte heller platsen där interventionen ges har. I EBH-rapporten "Metoder för att stimulera språk och kommunikation hos barn, ungdomar och vuxna inom habiliteringen" från 2015 (Backman m.fl.) rekommenderas starkt att

använda social färdighetsträning i grupp för att öka samtalsrelaterade kommunikativa förmågor hos personer med autism.

2. Syfte

Syftet med studien är att prova och utvärdera en gruppinsats i mentaliseringsträning för förskolebarn med autism.

3. Metod

3.1 Beskrivning av insatsen

Gruppinsatsen planerades och leddes av specialpedagog, psykolog och logoped. Insatsen bestod i huvudsak av fem gruppträffar med barnen och deras närmsta nätverk. Genom de övningar som gjordes och den samtalsstil som användes riktade sig insatsen såväl direkt till barnen som indirekt till föräldrarna. Inledningsvis hölls även en föreläsning för berörda föräldrar och förskolepedagoger, där flertalet föräldrar och en pedagog deltog. Föreläsningen gav en bakgrund gällande vad mentalisering är, hur den vanligen utvecklas, hur den kan stimuleras, samt vikten av att som vuxen kunna läsa av barnets mentala tillstånd och reflektera kring sitt barns sätt att tänka, känna och reagera i olika situationer. Vidare gavs under föreläsningen information om mentaliseringsgruppen gällande syfte, översiktligt innehåll och de vuxnas roll i gruppen. Insatsen avslutades med en kombinerad handlednings-, utvärderings- och planeringsträff med föräldrar och, om de så önskade, pedagoger.

Planeringen för det första gruppstillfället gjordes utifrån en bedömning av vad barnen gemensamt hade svårigheter med gällande mentalisering. Därefter gjordes planering av nästkommande tillfälle fortlöpande, utifrån observerade svårigheter, intressen och styrkor hos deltagarna under föregående gruppstillfälle. På detta sätt anpassades innehållet mycket efter de aktuella deltagarna.

Innehåll under gruppträffarna

Varje gruppträff inleddes med en samling där dagens plan presenterades med stöd av bildschema. Detta följdes av en incheckning avseende känslöstämning samt en gruppdiskussion utifrån något av de tidigare nämnda utvecklingsstegen i mentalisering och om känslor kopplade till detta. Ett exempel var att deltagarna fick berätta vilken favoritglass de hade, konstatera att nästan alla tyckte olika samt att de fick fundera över vilken glass föräldrarna tyckte bäst om. Gruppträffarna fortsatte med en fysisk aktivitet, såsom hinderbana eller lek som antingen krävde att

deltagarna tog någon annans perspektiv (exempelvis guida någon med ögonbindel genom hinderbanan eller mata leksaksfågeln med det den helst ville äta) eller observerade någon annans kroppsspråk och mimik (spring till den som är ledsn eller ta det föremål mamma tittar på). Efter detta följde ofta en regellek där mentalisering belystes (exempelvis "hundens ben" där det upprepades att hunden inte kan veta vem som har benet eftersom hen inte såg när det gömdes). Därefter presenterades en lugn aktivitet, såsom sagoberättande med mentaliseringsfrågor eller -kommentarer, att beskriva något som den andre inte kan se, att bygga efter beskrivning eller fundera på vad olika personer känner och, utifrån detta, säger i olika situationer. Gruppträffarna avslutades med fri lek med leksaker tänkta att locka till rollekar. Under denna stund var gruppledarna modeller och handledde föräldrarna i att hjälpa barnen att ta de andra barnens perspektiv samt att använda metakognitiva verb¹ och verb som har med önskningar och känslor att göra. Innehållet var inspirerat av Sussman (2006) respektive Howlin, Baron-Cohen och Hadwin (2001) och utformades även utifrån kursledarnas beprövade erfarenhet. För mer utförlig information om innehåll se bilaga 1.

3.2 Deltagare

Nio förskolebarn, åtta pojkar och en flicka, i åldrarna 4-6 år bjöds in att delta i mentaliseringsgruppen. De inbjudna barnen hade samtliga autism, med förmodad typisk begåvning. Barnen delades in i två grupper efter bedömd mentaliseringsnivå och språklig nivå. Bedömningen gjordes informellt och utifrån klinisk erfarenhet av teamkollegor på bou Malmö. Under tiden insatsen pågick bedömdes att barnen främst var på de tre första nivåerna av Wellman och Lius (2004) ToMS. För att få delta krävdes att minst en av föräldrarna deltog under gruppträffarna. Berörda förskolepedagoger uppmuntrades till att delta för att på så vis förbättra förutsättningarna för generalisering i vardagen.

Samtliga tillfrågade föräldrar tackade ja till insatsen. En förälder valde att avbryta insatsen efter första tillfället då hen inte ansåg att innehållet stämde överens med barnets behov. Ytterligare ett barn med förälder uteblev vid samtliga tillfällen utöver det första. Sju barn, varav sex pojkar, med föräldrar fullföljde gruppen. Två av barnen hade vid minst ett tillfälle med en pedagog från förskolan till gruppen.

¹ Metakognitiva verb är verb som hänvisar till tro och övertygelser såsom "tänka", "tro" och "veta" (Hutchins & Prelock, 2008).

3.3 Etiska överväganden

Deltagandet i gruppen var frivilligt. Föräldrarna informerades om att deras medverkan vad gäller utvärdering samt bedömningen av barnen med Wellman och Lius (2004) ToMs var frivillig och att resultaten redovisas anonymt på gruppnivå.

3.4 Materialsamling Information och utvärdering

Två informationsbrev skickades hem till deltagarna tillsammans med en skriftlig utvärdering för föräldrarna (se bilaga 2) samt svarskuvert. Av sju utskickade utvärderingar inkom fem. Utvärderingen gjordes för att ta reda på föräldrarnas upplevelse av insatsen. För att få motsvarande information från barnen gjordes under det avslutande individuella mötet med förälder och barn en muntlig utvärdering med barnen bestående av sex frågor (se bilaga 3).

Testning med Theory of Mind scale (ToMS)

Under det avslutande individuella mötet med förälder och barn gjordes även en bedömning med ToMS (Wellman och Liu, 2004). Testet, som avser mäta utvecklingssteg vad gäller mentalisering, upptäcktes vid genomgång av artiklar aktuella för föreliggande projekt. Syftet med att använda det med barnen i den aktuella gruppinsatsen var att undersöka testets genomförbarhet, huruvida resultatet skulle stämma överens med gruppledarnas informella bedömning av barnen samt om det kunde bidra till att utgöra en grund för rådgivning till barnets nätverk. Barnen testades i ett tyst rum, flertalet av dem med sina föräldrar närvarande i rummet. Den svenska översättningen användes, med bildmaterial från Karen Anderson (2015). Testtiden beräknades till ca femton minuter. Testningen avslutades om barnet tappade koncentration.

3.5 Analys

Föräldrarnas och barnens utvärderingar sammanställdes på gruppnivå. Även barnens svar på ToMS sammanställdes på gruppnivå. Då fritextsvar förekommer redovisas dessa i sin helhet.

4. Resultat

Resultatet är indelat i tre delar, varav den första behandlar föräldrarnas utvärdering, den andra barnens utvärdering och den sista bedömningen av barnen med Theory of Mind Scale.

4.1 Föräldrarnas utvärdering

Svaren på flervalfrågorna redovisas i tabellerna nedan förutom för fråga sju som redovisas i en separat tabell. Fritextsvar redovisas i sin helhet.

Tabell 1. Föräldrarnas uppfattning om insatsen i sin helhet.

Fråga		Nej	Delvis	Ja
1	Fick du ny kunskap om hur du kan utveckla ditt barns/ barnets förmåga att ta andras perspektiv?	-	1	4
2	Blev du inspirerad till att stimulera ditt barns/ barnets förmåga att ta andras perspektiv?	-	1	4
3	Presenterades innehållet i den inledande föreläsningen på ett begripligt sätt?	-	-	5
4	Har du förändrat ditt sätt att tala med ditt barn/ barnet i vardagen?	-	3	2
5	Kan ditt barn/ barnet lättare ta andras perspektiv efter insatsen?	-	3	2
6	Kommer du att ha nytta av det du lärde dig?	-	1	4
8	Har du och ditt barn/barnet kunnat göra hemuppgifterna?	-	1	4
	Totalt	0	10	25

Sammanfattningsvis upplever föräldrarna att de fått ny kunskap om och inspiration till att utveckla sina barns förmåga att ta andras perspektiv och att de kommer att ha nytta av det de lärt sig. De upplevde att den inledande föreläsningen presenterades på ett begripligt sätt. Föräldrarna uppger även att de gjort hemuppgifterna. Vad gäller frågorna 4 och 5, som handlar om huruvida föräldrarna och barnen har förändrat sitt agerande vad gäller mentalisering, ligger svaren mer mot mitten. Det kan konstateras att denna typ av mer genomgripande förändringar är svåra att åstadkomma med en begränsad insats. Ingen valde det sämsta alternativet utan alla var helt eller delvis positiva.

Tabell 2. Föräldrarnas svar på fråga 7 om vad de tyckte om innehållet på gruppsammansättningarna.

	Dåligt	Mellan	Bra
Föreläsning	-	-	5
Praktiska övningar	-	1	4
Hemuppgifter	-	3	2
Gruppdiskussionerna under samlingarna	-	2	2
Totalt	0	6	13

Vad gäller insatsens innehåll är föreläsningen det som uppskattas av samtliga, följt av de praktiska övningarna vid gruppträffarna. Hemuppgifterna skattas inte lika högt, och inte heller gruppdiskussionerna med barnen under samlingarna. Ingen valde det sämsta alternativet utan alla var helt eller delvis positiva.

Har du förslag på hur mentaliseringsgruppen kan förbättras?

Fyra föräldrar valde att ge förslag på hur mentaliseringsgruppen kan förbättras:

- Ett förslag är att habiliteringen tillhandahåller allt material till hemuppgifterna.
- Fler träffar, lite oftare.
- Vi uppskattar det som det är och även vårt barn tycker att det är kul.
- Att göra det tydligare vad som förväntas av föräldrar/pedagoger. Hur viktigt är det att pusha sitt barn att delta om hen inte är intresserad?

Sammanfattningsvis finns önskemål om mer stöd, såväl konkret genom övningsmaterial som genom fler träffar och tydligare handledning.

4.2 Barnens utvärdering

Samtliga sju barn deltog i den muntliga utvärderingen. Svaren på de två första frågorna kunde göras med hjälp av pekning på smileyfigurer. Svaren redovisas under respektive fråga.

Tabell 3. Barnens uppfattning om hur det har varit att komma till gruppen

Dåligt	Lite bra	Mycket bra
		
1 ²		6

Tabell 4. Har det vi gjort i gruppen varit lätt, svårt eller mellan?

Svårt	Mellan	Lätt
		
1	4	1

Vad var bäst (bildstöd av aktiviteterna visas)?

Välj en eller flera.

Svaren var mycket spridda: att leka med pappa, att gissa sak i påse när det var en haj i, att leka kalas, att gå hinderbana, att leka jagalek med haj, att leka ute på lekplatsen samt springalek.

Vad var sämst/tråkigast (bildstöd av aktiviteterna visas)?

Välj en eller flera.

Enbart fyra barn svarar på denna fråga, genom att peka på bilder över aktiviteterna. Spridda svar gavs: att lyssna på saga, att leka Hundens ben samt att leka jagalek med haj.

Vill du fortsätta vara med i en grupp?

Frågan ställs endast till dem som var aktuella för fortsatt deltagande i grupp, i detta fall fyra barn, varav samtliga svarar ja.

Om ja: Vad vill du helst göra då?

Hinderbana och lekplats var önskvärda aktiviteter vid en fortsättning.

² Barnet som svarade "dåligt" förklarade detta spontant med att hen tyckte att de andra barnen var tråkiga.

Sammanfattningsvis upplevde alla barn utom ett att det varit mycket bra att komma till gruppen och flertalet tyckte att innehållet varit mellanlätt/mellansvårt. Upplevelsen av vilken aktivitet som var bäst respektive sämst skiljde sig åt mycket mellan barnen men det tycks ha varit de motoriskt mest aktiva lekarna som uppskattades mest. Samtliga tillfrågade barn önskade fortsätta vara med i en gruppaktivitet på habiliteringen.

4.3 Bedömning av barnen med Theory of Mind Scale

Föräldrar till sex av gruppens sju barn tackade ja till att delta i testning med ToMS. För två av barnen avbröts testningen före femte och sista frågan då de tappade fokus vid fråga fyra.

Tabell 6. Barnens resultat på ToMS

Fråga		Klarar ej	Klarar
1	Olika önskemål	-	6
2	Olika föreställningar	1	5
3	Olika kunskap	2	4
4	Felaktig föreställning	5	1
5	Dolda känslor	3	1 ³

Sammanfattningsvis klarar samtliga barn frågan på den första nivån, den stora majoriteten på andra nivån och något färre barn på tredje nivån. Därefter sjunker antalet korrekta svar drastiskt till att det enbart är ett barn som klarar vardera fråga.

5. Diskussion

Barn med högfungerande autism har svårare än barn med typisk utveckling att ta andras perspektiv och att tillskriva sig själva och andra mentala tillstånd. De har därför ofta svårt att delta i ömsesidiga och effektiva konversationer, speciellt med jämnåriga, trots en vilja att samtala med andra (Businaro m.fl., 2017; Waugh & Peskin, 2015). Utifrån detta uppkom idén att utveckla perspektivtagande och pragmatik i gruppform

³ Detta svar är inte helt tillförlitligt eftersom testledaren glömde att ha ett neutralt ansiktsuttryck.

redan från förskoleåldern, och där visa exempel för föräldrar och förskolepersonal på hur detta kan göras i vardagen.

I forskningen kring barn med autism i förskoleåldern finns mycket skrivet om utvecklingen av mentaliseringsförmågan. Det finns även många studier kring direkta insatser för att förbättra mentaliseringsförmågan hos skolbarn. Vad gäller direkta insatser för barn i förskoleåldern är det dock betydligt svårare att hitta litteratur. De studier som finns visar ofta på brister vad gäller att upprätthålla de färdigheter som lärts in under insatsen och att generalisera dem till vardagssituationer (Fletcher-Watson m.fl., 2014). En förklaring till det bristande forskningsunderlaget för förskolebarn kan vara att forskning kring mentalisering främst har rört felaktig föreställning, vilket är det utvecklingssteg som utvecklas sist (Wellman & Liu, 2004) och som därför sällan ingår i insatser för förskolebarn med autism.

Vid utvärderingen med föräldrarna uppgav de att de fått ny kunskap om och inspiration till att utveckla sina barns förmåga att ta andras perspektiv och att de ansåg att de kommer att ha nytta av det de lärt sig. Precis som forskningen visar tyder föräldrarnas svar på att det är svårare att använda kunskapen i vardagen men att såväl de själva som barnen i viss mån förändrat sitt agerande vad gäller mentalisering, alltså att de själva delvis förändrat sitt sätt att tala med barnen och att barnen delvis hade fått lättare att ta andras perspektiv.

Gruppdiskussionerna med barnen under samlingarna skattades lägre, men samtliga var helt eller delvis positiva. Kanske skattades gruppdiskussionerna lägre på grund av att barnen hade svårt att delta i gruppsamtal med fokus på samtalsämnet, även om enbart en kort stund lades på detta moment. Föräldrarnas uppfattning här tycks stämma överens med gruppledarnas, nämligen att lekar är det som fångar barnens fokus bäst och därför troligen ger dem mest stimulans. När det gällde förbättringsförslag framkom önskemål om att habiliteringen skulle tillhandahålla material för att utföra hemuppgifterna. Troligen avsågs det material som användes under grupptillfällena, då själva hemuppgifterna mer var av typen "låtsaslek med ditt barn", "sätt ord på dina barns känslouttryck" etcetera. Önskemål uttrycktes även om en ökad tydlighet från gruppledarna vad gäller hur mycket föräldrarna ska pusha sitt barn att delta i aktiviteterna. Under gruppens gång insåg gruppledarna att det fanns bristande tid för frågor och reflektioner från föräldrarna. Troligen vore det värdefullt att ha ytterligare ett handledningstillfälle med föräldrarna efter ett antal gruppträffar.

I utvärderingen med barnen upplevde alla barnen utom ett att det varit mycket bra att komma till gruppen, och flertalet tyckte att innehållet varit mellanlätt/mellansvårt. Att barnen hade denna upplevelse tyder på att lekarna och övningarna legat på rätt svårighetsnivå och varit lagom utmanande för barnen. Upplevelsen av vilken aktivitet som var bäst respektive sämst skiljde sig åt mycket mellan barnen, men det tycks ha varit de motoriskt mest aktiva lekarna som uppskattades mest. Detta kan vara något att ha med sig till kommande gruppinsatser på habiliteringen, alltså att de mer reflekterande delarna av insatsen varvas med motoriskt aktiva lekar eller att dessa två integreras än mer. En annan slutsats är att den aktuella gruppinsatsens upplägg kanske bättre skulle passa något äldre barn, exempelvis barn i lågstadieåldern.

Syftet med föreliggande gruppinsats var i första hand att ge föräldrar och pedagoger inspiration till att själva stimulera sina barns mentaliseringsförmåga. Detta gjordes genom att som gruppledare ge konkreta förslag på lekar och övningar att göra med barnet i vardagen samt genom att vara modeller för hur man kan samtala med barnen. Gruppledarnas intention var att detta skulle leda till en generalisering i vardagen. Då föräldrarna uppgav att de själva och barnen endast delvis förändrat sitt agerande tycks generaliseringen dock vara begränsad. Detta stämmer överens med tidigare studier som också visar på brister vad gäller att upprätthålla de färdigheter som lärts in under insatsen och att generalisera dem till vardagssituationer (Fletcher-Watson, m.fl., 2014). Barnens förskolepedagoger deltog inte i insatsen eller deltog i mycket liten utsträckning, vilket innebär att det som presenterades på habiliteringen enbart nådde hemmet. Att dela ut hemuppgifter att göra mellan gruppstillfällena var ett annat sätt som gruppledarna valde för att öka förutsättningarna för generalisering. Hemuppgifterna skattades dock inte lika högt av föräldrarna som övrigt innehåll i insatsen. Några möjliga förklaringar till detta är att de kan ha uppfattats som för abstrakta, som något som redan görs hemma eller helt enkelt bero på bristande tid.

Vad gäller förskolepersonalens medverkan är detta något att fundera över vid kommande gruppinsatser. Då förskolepersonal i Malmö generellt tycks beviljas deltagande vid habiliteringens föreläsningar i större utsträckning än vid individuella insatser eller gruppinsatser är en idé att lägga tonvikten på den inledande föreläsningen. Habiliteringspersonal skulle då kunna ge fler konkreta exempel på lekar och övningar för att utveckla mentaliseringsförmågan hos barn som passar att göra i förskoleverksamheten.

Under insatsens gång visade det sig att flera av barnen behövde stimulans avseende så mycket mer än bara mentalisering, framför allt låtsaslek och rollek men även språklig stimulering. Gruppledarnas uppfattning efter avslutad gruppinsats är att det vore lämpligt att i än högre grad ha fokus på lek och språk med mentaliseringsövningar som en del av aktiviteterna, detta då de olika förmågorna utvecklas beroende av varandra. Fletcher-Watson m fl. diskuterar i sin översiktsartikel från 2014 om en bredare insats som fokuserar på fler förmågor än enbart mentaliseringsförmåga skulle öka möjligheten till generalisering, då detta mer skulle efterlikna barnets verklighet.

Visuella strategier användes inte i den utsträckning som var tanken, främst till följd av bristande förberedelsetid. Det hade exempelvis varit bra att ritprata mer och att använda videoförebilder (Petersson, 2014) både inför olika lekmoment och som underlag för att prata om sociala situationer. Ett annat förbättringsområde skulle vara att lägga större fokus på sådant som är lätt för föräldrar och barn att göra hemma. Eftersom förskolan ändå har begränsad möjlighet att delta i insatsen kanske fokus inte ska vara på lekar som kräver en barngrupp utan på situationer som uppstår i vardagen i barnens hem, samt lekar som är lätta att göra med föräldrar och eventuella syskon

Gruppledarna noterade i efterhand att det nästan enbart varit barn med svenskfödda föräldrar som bjudits in till och deltagit i gruppinsatsen. Detta skiljer sig i hög grad från deltagarna i andra grupper och övriga insatser som erbjuds på barn- och ungdomshabiliteringen i Malmö. Man kan spekulera i vad detta beror på. Kanske är en förklaring att språkutvecklingen hos barnen med svenska som andraspråk inte är tillräckligt utvecklad för att mentaliseringsförmågan ska kunna bedömas. Ett annat alternativ är att barn med annat modersmål än svenska och eventuell högfungerande autism i lägre grad blir aktuella för autismutredning.

En svårighet vid gruppinsatser är att anpassa insatser och rådgivning utifrån varje enskild gruppdeltagare. Även om barnen grupperats efter mentaliseringsnivå och språklig nivå var de relativt olika, främst vad gäller aktivitetsnivå. Vissa barn behövde ett relativt snabbt tempo med flera aktiva lekar, medan andra kanske skulle ha stimulerats mer av att stanna kvar i aktiviteten en längre stund. Något som av gruppledarna upplevdes som en styrka med insatsen var att innehållet var dynamiskt och inte följde en manual. Innehållet anpassades alltså efter de aktuella gruppdeltagarna. Gruppledarna noterade olika behov hos föräldrarna vad gäller att utveckla sitt samspel med barnet och att vara modell för sitt barn. Någon bedömdes behöva prata mindre, någon annan mer, ytterligare

någon behövde främst fokusera på fantasilek med sitt barn. Att i en gruppinsats ha möjlighet att bemöta dessa olika behov är en utmaning som troligen känns igen av flertalet gruppleddare i olika sammanhang. Parsons m fl (2017) finner dock att gruppinsats har större effekt på pragmatisk språkförmåga hos barn med ASD i åldrarna 0-18 år än motsvarande insats som ges individuellt, och Backman m.fl. (2015) rekommenderar starkt att använda social färdighetsträning i grupp för att öka samtalsrelaterade kommunikativa förmågor hos personer med autism.

Något som inte fanns med i det ursprungliga syftet till studien var en bedömning av barnens mentaliseringsförmåga med ToMS (Wellman & Liu, 2004). Denna skala upptäcktes vid genomgången av aktuella artiklar. I efterhand kan det konstateras att det hade varit önskvärt att göra bedömningen såväl inför gruppträffarna som efteråt. Resultatet på den testning som gjordes efter gruppinsatsen stämmer väl överens med gruppleddarnas informella bedömning av barnen inför och under gruppträffarna. Det stämmer även överens med Wellman & Lius (2004) teori om att mentaliseringsförmågan utvecklas gradvis, eftersom barnens svar följer skalans utvecklingsordning. ToMS visade sig fungera väl. Den tog cirka 15 minuter att genomföra och var relativt lättadministrerad vad gäller användningen av omväxlande föremål och bilder. Majoriteten av barnen hade lätt att delta i alla uppgifter utom den sista gällande dolda känslor, som krävde mer av koncentration och språkförståelse. Föräldrarna deltog under testningen, och upplevelsen var att detta underlättade för att tydliggöra för föräldrarna vari barnens svårighet låg. Testet upplevdes även vara en bra grund för rådgivning till föräldrar och personal vad gäller utvecklingssteg som behövs stimuleras extra mycket.

I Skåne erbjuds föräldrar till barn med autism och typisk begåvning i åldern 3-7 år att gå föräldrautbildningen TalkAbility (Sussman, 2006). I denna utbildning får föräldrarna strategier för att stimulera sina barns språk, kommunikation, mentaliseringsförmåga och lek. Då TalkAbility riktar sig till samma målgrupp som den här beskrivna insatsen skulle den kanske kunna räcka som insats. En slutsats är dock att gruppinsatsen kan vara ett komplement till kursen då den ges just i gruppformat.

6. Slutsatser

Syftet med projektet var att prova, beskriva och utvärdera mentaliseringsträning i grupp för förskolebarn med autism inom barn- och ungdomshabiliteringen. Föräldrarnas upplevelser var i huvudsak positiva, och samtliga föräldrar uppgav att de kommer att ha nytta av det de lärt sig. Under utvärderingen framkom dock bristande generalisering i vardagen.

Även barnens upplevelser var till största delen positiva, och visar att innehållet tycks ha haft rätt svårighetsnivå. En slutsats är att mentaliseringsträning i grupp är en insats som kan erbjudas till familjer som har kontakt med bou. En framtida grupp bör dock innehålla mer av språklig stimulans och stimulans av gemensam låtsaslek. Dessutom bör visuella strategier användas i högre grad. Om insatsen ska erbjudas i den form den gjort under föreliggande projekt, med fokus främst på mentalisering, bör gruppdeltagarna vara något äldre. Detta då de mer reflekterande aktiviteterna ställer krav på koncentrationsförmåga.

Vid litteraturgenomgången upptäcktes testet Theory of Mind Scale, och detta provades efter avslutad gruppinsats på flertalet deltagande barn. Testledarnas upplevelse var att testet var enkelt att genomföra, gav en tydlig bild av barnens utvecklingssteg vad gäller mentalisering samt utgjorde en god grund inför rådgivning till barnets nätverk.

7. Implementering

Idéer som spånats fram inför gruppträffarna i föreliggande projekt har redan används i pågående BUS-grupper (BUS = Barn i utvecklande samspel) för förskolebarn på bou Malmö.

Utöver detta planeras följande:

- Presentera föreliggande arbete på logopedernas regiondag.
- Prova grupp med träning av mentalisering och pragmatik för lågstadiesbarn i Malmö under hösten 2019.
- I samarbete med Resursteam autism utveckla den mentaliseringsföreläsning som inledde aktuell gruppinsats och därefter erbjuda den regionalt till föräldrar till barn med autism.
- Sammanställa material för enkelt genomförande av ToM Scale och sprida information om testet till berörda yrkesgrupper i bou Skåne, såsom psykologer, specialpedagoger och logopeder.
- Sprida information till berörda yrkesgrupper i bou Skåne om den sammanställning av lämpliga gruppövningar för mentaliseringsträning som upprättats (se bilaga 1). Detta för att ge idéer till andra gruppleddare.

Referenser

- Andersson, B. (2015). *Sociala berättelser och Seriesamtal, teori och praktik*. Autism- och Aspergerförbundet.
- Anderson, K. (2015). Supporting Success for Children with Hearing Loss. Teacher Tools e-magazine.
- Backman, E., Eberhart, B., Gustafsson, C., Häggström Qvist, C., Lindberger, L., Nolemo, M., Nylander, E., Ragnar, C. & Holck, P. (2015). *Metoder för att stimulera språk och kommunikation hos barn, ungdomar och vuxna inom habiliteringen*. EBH-rapport, Föreningen Sveriges Habiliteringschefer.
- Baron-Cohen, S. (2001). Theory of mind and autism: a review. *Special Issue of the International Review of Mental Retardation*, 23:169-184.
- Buch-Jepsen, L. & Gotthardsson, E. (2018). *Kulturell kompetens i habiliteringsarbetet. En studie av kommunikation med familjer från andra kulturer*. FoU-rapport 5/2018. Forsknings- och utvecklingsenheten, Habilitering och hjälpmedel Region Skåne.
- Businaro, N., Molteni, S., Gitti, F., Polo, F., Lupi, C., Farina, E., Biondi, S., Mancuso, M. & Albanese, O. (2017). Children with high functioning autism: a pilot study of a training intervention to enhance pragmatic skills. *Life span and disability*, 20(2):183-208.
- Bölte S., Poustka, F. & Choque Olsson, N. (2011). *KONTAKT: Social färdighetsträning i grupp med fokus på kommunikation och social interaktion vid autismspektrumtillstånd enligt Frankfurtmodellen*. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget.
- Carpenter, M., Nagell, K. & Tomasello, M. (1998). Social cognition, joint attention, and communicative competence from 9 to 15 months of age. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 63(4): 1-143.
- Eberhart, B., Forsberg, J., Fäldt, A., Nilsson, L., Nolemo, M. & Thunberg, G. (2011, rev. 2017). *Tidiga kommunikations- och språkinsatser till förskolebarn*. EBH-rapport, Föreningen Sveriges Habiliteringschefer.
- Fletcher-Watson, S., McConnell, F., Manola, E. & McConachie, H. (2014). Interventions based on the Theory of Mind cognitive model for autism spectrum disorder (ASD) (Review). *Cochrane Database of Systematic Reviews, Issue 3*.

Grape, A. & Sandstig, S. (2012). *Theory of mind, språkliga förmågor och ickeverbal intelligens hos barn mellan tre och fyra års ålder. Översättning och validering av Theory of Mind Scale*. Magisteruppsats, Linköpings universitet, Institutionen för Klinisk och Experimentell Medicin.

Harris, P.L., de Rosnay, M. & Pons, F. (2005). Language and Children's Understanding of Mental States. *Current directions in psychological science*, 14(2): 69-73.

Herbrecht, E., Poustka, F., Birnkammer, S., Duketis, E., Schlitt, S., Schmötzer, G., Bölte, S. (2009). Pilot evaluation of the Frankfurt Social Skills Training for children and adolescents with autism spectrum disorder. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 18(6): 327-335.

Howlin, P., Baron-Cohen, S. & Hadwin, J. (2001). *Lära barn med autism att "läsa" andras tankar och känslor. Handbok för lärare och föräldrar*. (Svensk översättning Viveka Tunek). Stockholm: Cura.

Hutchins, T. & Prelock, P. (2008). Supporting Theory of Mind Development: Considerations and Recommendations for Professionals Providing Services to Individuals with Autism Spectrum Disorder. *Topics in Language Disorders*, 28(4): 340–364.

Pajulo, M., Tolvanen, M., Pyykkönen, N., Karlsson, L., Mayes, L. & Karlsson, H. (2018). Exploring parental mentalization in postnatal phase with a self-report questionnaire (PRFQ): Factor structure, gender differences and association with sociodemographic factors. The Finn Brain Birth Cohort Study. *Psychiatry Research*, 262: 431-439.

Parsons, L., Cordier, R., Munro, N., Joosten, A. & Speyer, R. (2017). A systematic review of pragmatic language interventions for children with autism spectrum disorder. *PLoS ONE*, 12(4).

Paul, R. (2008). Interventions to improve communication in autism. *Child and Adolescent Psychiatric Clinic of North America*, 17: 835–856.

Peterson, C.C., Wellman, H. & Liu, D. (2005). Steps in Theory-of-Mind Development for Children with Deafness or Autism. *Child Development*, 76(2): 502 – 517.

Peterson, C.C. (2000). Kindered spirits – influences of siblings' perspectives on theory of mind. *Cognitive Development*, 15: 435–445.

- Petersson, C. (2014). *Utvärdering av Kompisprat - ett material för användning av filmer för att öka förståelsen kring samtal för barn med autismspektrumtillstånd*. FoU-rapport 11/2014. Forsknings- och utvecklingsenheten, Habilitering och hjälpmedel Region Skåne.
- Pratt, C. & Bryant, P. (1990). Young Children Understand That Looking Leads to Knowing (So Long as They Are Looking into a Single Barrel). *Society for Research in Child Development*, 61(4): 973-982.
- Rydén, G. & Wallrot, P. (2008). *Mentalisering: att leka med verkligheten*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Slaughter, V. (2015). Theory of Mind in Infants and Young Children: A Review. *Australian Psychologist*, 50: 169–172.
- Sussman, F. (2006). *Talkability; People skills for Verbal Children on the Autism Spectrum - A guide for parents*. Toronto: The Hanen centre.
- Turner, R. & Felisberti, F. (2017). Measuring Mindreading: A Review of Behavioral Approaches to Testing Cognitive and Affective Mental State Attribution in Neurologically Typical Adults. *Frontiers in Psychology*, 8:47.
- von Tetzchner, S. (2005). *Utvecklingspsykologi. Barn och ungdomsåren*. Lund: Studentlitteratur.
- Waugh, C. & Peskin, J. (2015). Improving the Social Skills of Children with HFASD: An Intervention Study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(9):2961-2980.
- Wellman, H. & Liu, D. (2004). Scaling of Theory-of-Mind Tasks. *Child Development*, 75(2): 523-541.

Bilaga 1

Sammanställning av lämpliga övningar att göra i gruppinsats för mentaliseringssträning. Sammanställningen är upplagd efter utvecklingsstegen i Wellman och Lius Theory of Mind Scale (2004), med tillägg av känslor och kroppsspråk samt sådant som inte kan kategoriseras utifrån enbart ett utvecklingssteg. Innehållet är inspirerat av Sussman (2006) och Howlin, Baron-Cohen och Hadwin (2001).

Känslor samt läsa av kroppsspråk/mimik

- Följa blicken för att se vad personen är sugen på. Varje barn får välja fyra saker från affären (då affärslek just avslutats). Sakerna placeras ut framför föräldern och barnet och barnet ska lista ut vad föräldern är mest sugen på genom att se vad hen tittar på. Förenklas genom att föräldern riktar hela kroppen mot, eller eventuellt även pekar. Försvåras genom att huvudet inte vrids. Detta görs i annan variant även vid senare grupp tillfälle.
- Massage: barnen får massera sin förälder med händer/fjäder/taggig boll och med jämna mellanrum kolla av förälderns mimik om hen verkar nöjd eller missnöjd samt ställa frågor om det känns bra, om det är lagom hårt, om det kittlas etcetera.
- Charader: verb-, substantiv- och känslobilder. Detta i syfte att observera en annan person och läsa av dennes kroppsspråk.
- Regellek (kom alla barn): Bland instruktioner såsom "spring" etcetera bakas instruktioner kring känslolägen in, exempelvis "var arg".
- Lekar: spring till X. Fyra vuxna står på olika platser i rummet. De agerar varsin känsla (rädsla, glädje, ledsnad, ilska). Barnen uppmanas att springa till personen som uttrycker den känsla gruppledaren säger. Samtal vid varje känsla om när barnet känner så, och om möjligt vad barnen tror får föräldern att känna så.
- Snurra flaska: barnen sitter i ring på golvet. En flaska och en hög med pratbubblekort (bilder av personer i olika situationer, med olika ansiktsuttryck, med tom pratbubbla) ligger i mitten. Flaska snurras, och den person den pekar på tar upp ett kort och svarar på vad personen verkar känna eller tro, och vad den säger utifrån det.
- Sagoläsning: lämplig saga berättas. Frågor om karaktärernas känslor ställs.
- Rollspel: gruppledarna rollspelar bråk om något åtråvärt, såsom en iPad. Vad känner den som inte får det den vill ha? Övar förmågan att läsa av mimik och kroppsspråk. Hur kan situationen lösas? Rollspela lösningen. Hur känner den som får det den vill ha?

Olika föreställningar

- Förslagsvis i samlingen: en påse med hemligt föremål tas fram, alla får känna och gissa vad som är i. Samtal om att många tror olika. Den vuxne beskriver föremålet, med minskad svårighetsgrad. Fortsatt gissning och samtal om att ingen vet för ingen har sett.
- Snurra flaska: barnen sitter i ring på golvet. En flaska och en hög med pratbubblekort (bilder av personer i olika situationer, med olika ansiktsuttryck, med tom pratbubbla) ligger i mitten. Flaska snurras, och den person flaskan pekar på tar upp ett kort och svarar på vad personen verkar känna eller tro, och vad den säger utifrån det.
- Spel: "Mix max" spelas med anpassade regler. Barnen får olika delar av figurerna. De uppmuntras att samarbeta och prata om vad de tror att delarna ska föreställa. Samtal om att de tycker och tror olika och att det kan finnas olika varianter.
- Sagoläsning: lämplig saga berättas. Frågor om karaktärernas mentala tillstånd ställs (utifrån Rödluvan och vargen kan till exempel frågor såsom "vad tror mormor", "vet mamma om att Rödluvan träffar vargen" ställas).
- Regellek: Spring till X. Bilder av en bebis, en mus, en tant samt Spiderman sätts upp på olika platser i rummet. Barnen uppmanas att springa till den person som stämmer in på den fråga som gruppledaren säger, exempelvis "vem tycker om att ha napp, dricka kaffe, klättra högt", "vem tycker att katter är läskiga, att blöja är bra" osv.

Olika kunskap

- Beskriva bild: ett barn i taget får beskriva en bild av något som de andra inte får se, gärna något som är spännande för barnen såsom monster, My little pony, superhjältar eller liknande. De andra gissar med hjälp av bildstöd.
- Affärslek: ett barn i taget får gå in i ett annat rum och köpa något. De andra köar utanför. Saken läggs ned i påse så att de andra inte ser. Samling med ledtrådar där var och en beskriver vad de har köpt utan att visa.
- Ställa frågor om bild: spelet Hedbanz spelas (lapp i pannan) med förenklade regler och bildstöd. Den som har en bild på pannan får ställa frågor för att ta reda på vad den visar.
- Bygga efter beskrivning: barnen delas in två och två vid två olika bord med en skärm mellan. Två likadana uppsättningar byggklossar och föremål finns, en uppsättning på vardera bordet. Det ena paret

bygger med föremålen och beskriver hur de gör för de två andra som inte ser deras bygge. Paret som lyssnar ska bygga lika som det beskrivande paret. Mot slutet tas skärmen bort och byggena jämförs.

- Regellek: leken Pomperipossa där ett barn göms under en filt och de andra ska lista ut vem det är. Lekledaren talar mentaliserande om att eftersom barnen blundar kan de inte veta vem som göms och att bara testledaren vet detta.
- Regellek: hundens ben. Det barn som är hund blundar då benet göms. Samtal även här om att enbart de som tittat då benet gömdes vet var det är någonstans, men att hunden kan ta reda på detta genom att skälla på en i taget. I denna lek utmanas även fantasiförmåga då de olika barnen får välja vilket djur de vill vara, och benet då i fantasin plötsligt blir en morot, ett grässtrå eller liknande.
- Låtsaslek: leka födelsedagskalas (se under olika önskemål). De vuxna betonar metakognitiva verb såsom låtsas, tro, veta och pratar om att bara den som slagit in paketet vet vad som finns i, men inte den som fyller år etcetera.
- Låtsaslek: lek med piratskepp. Ledarna är med i leken, försöker tänka på mentalisering, exempelvis ser den piraten draken? Vilka vet vad som finns i skattkistan? Hur känner de sig? etcetera.
- Låtsaslek, polis och tjuv: polisen har inte sett tjuven, så denne vet mindre än vad vittnet gör. För att polisen ska kunna hitta tjuven måste vittnet ge så bra beskrivning som möjligt.
- Göknyckel: ge ledtrådar så att de andra kan leta.
- Hinderbana: förälder och barn turas om att ha förbundna ögon, den som ser leder den andra främst verbalt genom hinderbanan. För- och efterprat om att den som ser vet något som den andre inte vet och att man kan berätta om sådant som den andre inte vet.
- Förslagsvis i samlingen: en påse med hemligt föremål tas fram (se under olika föreställningar). Då alla barn gissat visas föremålet upp, och läggs sedan tillbaka i påsen. En gruppleddare kommer försent. Samtal om huruvida denne person, som inte sett föremålet, kan veta det är i påsen.

Felaktig föreställning

- Förslagsvis i samlingen: ett russinpaket eller liknande tas fram. Gruppleddare 2 låtsas gå på toaletten. Gruppleddare 1 frågar barnen vad de tror är i paketet. Då alla svarat visar hon att det ligger gem i.

Hon frågar barnen vad gruppleddare 2 kommer att tro att det finns i paketet. Gruppleddare 2 kommer tillbaka, får frågan, svarar "russin" och blir visad gemen. Samtal om varför gruppleddare 2 trodde som hon trodde.

- Rollspel (Sally och Ann-inspirerat): ena gruppleddaren går ut ur rummet, lägger sin iPad på bordet och benämner detta tydligt för barnen. Den andre gruppleddaren spelar på iPaden och lägger den sedan på bänken. Var kommer gruppleddare 1 att leta efter iPaden när hon kommer hem? Resonera – vad vet gruppleddare 1? Hur kommer hon känna när den inte är där? Hur kan hon göra för att ta reda på var iPaden är?
- Leka sant-falskt: Barnen har fått hemuppgift att förbereda två påståenden om sig själva, ett sant och ett falskt. Väl i gruppen börjar gruppleddaren ta exempel om sig själv. De andra ska lista ut vad som är sant och vad inte. Efter detta får ett barn i taget säga sina påståenden.

Dolda känslor

- Förslagsvis i samlingen: låtsas att en av gruppleddarna fyller år. Alla får fråga vad hon önskar sig. Den andre gruppleddaren ska köpa present, köper något av det gruppleddare 1 sagt att hon inte tycker om. Samtal om hur gruppleddare 1 kommer att känna. Gruppleddare 1 får paketet. Samtal om hur barnen tycker att gruppleddare 1 ska se ut i ansiktet då hon får paketet, om hon ska säga tack osv.
- Förslagsvis i samlingen, tema vita lögner: Gruppleddaren berättar om några vita lögner hen sagt, exempelvis "igår gick jag rätt in i en lyktstolpe och fick jätteont. Det kom fram en tant och frågade hur det gick. Vad tror ni att jag svarade då?", "mamma har klippt sig, jag tyckte att det var ganska fult, men jag sa att hon var fin i håret". Diskussion om varför.

Blandat

- Intervjua varandra, exempelvis fiska upp lappar med frågor eller ställa en egen fråga som barnen kommer på. Blandat känslor, intressen, saker i framtiden och vardagliga saker.
- Leka rollekar, såsom restauranglek, doktorslek och kalaslek där de vuxna använder metakognitiva verb, pratar om känslor och önskemål, uppmuntrar barnen att kolla av någon annans ansiktsuttryck samt ger barnen modellmeningar för vad de kan säga till lekkamraterna.

Bilaga 2

Utvärdering av mentaliseringsgrupp (vuxna)

Du har deltagit i en mentaliseringsgrupp för barn med autism samt deras föräldrar och personal. Mentaliseringsförmåga innebär bl.a. förmågan att ta andras perspektiv. Det kan gälla förståelse för att olika personer vill olika saker, att olika människor tror och vet olika saker samt förmågan att kunna identifiera känslor hos sig själv och andra. Syftet med mentaliseringsgruppen är främst att inspirera er vuxna till att stimulera barnets förmåga att ta andras perspektiv för att på så vis kunna utveckla sitt samspel med andra. För att kunna förbättra oss vill vi alltså gärna ha dina synpunkter. Kryssa för det alternativ som stämmer bäst.

1. Fick du ny kunskap om hur du kan utveckla ditt barns/ barnets förmåga att ta andras perspektiv?

Nej Delvis Ja

2. Blev du inspirerad till att stimulera ditt barns/ barnets förmåga att ta andras perspektiv?

Nej Delvis Ja

3. Presenterades innehållet i den inledande föreläsningen på ett begripligt sätt?

Nej Delvis Ja

4. Har du förändrat ditt sätt att tala med ditt barn/ barnet i vardagen?

Nej Delvis Ja

5. Kan ditt barn/ barnet lättare ta andras perspektiv efter insatsen?

Nej Delvis Ja

6. Kommer du att ha nytta av det du lärde dig?

Nej Delvis Ja

7. Vad tyckte du om innehållet i mentaliseringsgruppen?

	Dåligt	Mellan	Bra
Föreläsning	☐	☐	☐
Praktiska övningar	☐	☐	☐
Hemuppgifter	☐	☐	☐
Gruppdiskussionerna under samlingarna	☐	☐	☐

8. Har du och ditt barn/barnet kunnat göra hemuppgifterna?

Nej Delvis Ja

9. Har du förslag på hur mentaliseringsgruppen kan förbättras?

Tack för dina svar!

Bilaga 3

Utvärdering av mentaliseringsgrupp (barn)

Frågor att ställa till barnen vid utvärdering:

Hur har det varit att komma till hit till gruppen?

DÅLIGT

LITE BRA

MYCKET BRA

Har det vi gjort i gruppen varit lätt, svårt eller mellan?

SVÅRT

MELLAN

LÄTT

Vad var bäst (visa bildstöd av aktiviteterna)? Välj en eller flera.

Vad var sämst/tråkigast (visa bildstöd av aktiviteterna)? Välj en eller flera.

Vill du fortsätta vara med i grupp?

Om ja: Vad vill du helst göra då?